

Vlasta ŠVOGER, *Südslawische Zeitung 1849.-1852. Organ nove epohe kod Južnih Slavena*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2002., 289 str.

Vlasta Švoger je za temu svoje knjige, nastale na temelju magistarskog rada obranjenog 2000. na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, odabrala liberalne i austrijskoj vladi oporbene zagrebačke novine *Südslawische Zeitung*, koje su izdanak hrvatskog četrdesetosmaškog pokreta, kada se u Hrvatskoj počinje oblikovati moderna politička javnost, u kojoj tisak ima presudnu ulogu. Premda je pokret 1848. u hrvatskoj historiografiji prilično dobro zastupljen, kako u starijoj tako i u najnovijoj, *Südslawische Zeitung* su tek uzgredno a ne cjelovito obrađene, što i sama Vlasta Švoger konstatira. Upravo joj je to očito bio motiv da se lati zahtjevnog zadatka (novine su na tzv. njemačkoj gotici) iščitavanja triju godišta (brojevi iz 1852. nisu sačuvani) navedenih novina. V. Švoger s pravom sagledava *Südslawische Zeitung* kao izdanak pokreta 1848. (koji je prikazala u poglavlju "Idejni temelji hrvatskog pokreta 1848.-1849. i lista *Südslawische Zeitung* kao jednog od njegovih predstavnika", str. 17.-30.) a u samom naslovu knjige, apostrofirajući ih kao organ nove epohe Južnih Slavena, pogađa u samu bit veze 1848. i *Südslawische Zeitung*. Naime, pokret 1848. značio je s jedne strane proljeće naroda, zahtjeve vezane uz prava naroda i njihovu samobitnost, no s druge strane zalagao se i za provođenje potpune modernizacije u obliku liberalno-građanskog programa, kakva su bila dobro poznata zahtijevanja naroda od 25. ožujka 1848. Autorica nam u sklopu tih dviju ključnih globalnih odrednica hrvatske 1848. jasno pokazuje posvemašnju četrdesetosmašku težnju za korjenitim promjenama, za *novim*, odnosno za, kako je to dobro formulirala V. Švoger, novom epohom. Među nositeljima pokreta 1848., a mahom je riječ o liberalnom krilu narodnjaka, sveprisutna je ta predanost novom, nada da je na poslijetku moguće vlastitim snagama provesti korjeniti narodni i društveni preobražaj, osiguravajući Hrvatskoj barem široku autonomiju s bitnim obilježjima državnosti u federaliziranoj Habsburškoj Monarhiji i stvarajući hrvatsko moderno građansko društvo. Diskurs 1848. uvelike je obilježen tom velikom nadom da je došlo vrijeme promjene, vrijeme novoga. Ključne riječi liberalnog četrdesetosmaškog diskursa su: svjetlo, novo, promjena, zlatna sloboda, narodnost, sunce; kontrapostira se staro i novo u metaforama svjetla i tame, zlatne slobode i veriga mračnog srednjega vijeka. O zagovornicima staroga piše se kao o mračnjacima, "obskurantima", "Metternihijanskim šišmišima" (Metternich kao simbol ancien régime) koje će spržiti luč slobode i svjetla, ili kad su posrijedi crkveni konzervativci kao o jezuitima i natražnjacima (sam ne baš uvijek liberalni Jelačić zvao je biskupa Haulika Đuro Natražnjak). Taj preporod naroda i društva nije moguć bez preustroja državnog okvira, stoga će u skladu s austroslavističkom koncepcijom koju gorljivo podupiru, hrvatski četrdesetosmaši pisati kako je vrijeme da se preobrazi ta stara Monarhija koja nije drugo nego "krparija narodah" i da Slaveni prestanu biti "pastorčad Austrije". Habsburška Monarhija mora se preobraziti u (kon)federaciju temeljenu na jezično-etničkom načelu uz poštovanje historijsko-političkih osobnosti, dakle postojećih krunovina, što odgovara češkim zemljama i Hrvatskoj jer se mogu pozvati na historijsko pravo. Pritom se s hrvatske strane kao federalna jedinica zamišlja cjelovita Trojedna kraljevina (s Dalmacijom i Vojnom krajinom) koja će s ujedinjenom Slovenijom i netom proglašenom Vojvodinom srpskom ući u tješnji savez.

V. Švoger jasno pokazuje kako *Südslawische Zeitung* idejno slijedi upravo taj smjer, ali je dakako uredništvo prisiljeno prilagođavati se trenutnoj političkoj konstelaciji. Naime, od 4. ožujka 1849. postoji oktorirani ustav, a na snazi je, kako sama autorica

konstatira u svom prikazu tiskovnih prilika u Monarhiji ("Položaj tiska u Habsburškoj Monarhiji sredinom 19. stoljeća, str. 31.-48.) zapravo tek nešto ublažena cenzura. Isprva je list bio protiv tog ustava prihvativši ga zatim kao okvir u kojem je ipak moguće provesti reforme, potom pristajući i na njegovu reviziju ali zakonitim putem. Glede preustroja Monarhije, list se u početku dosljedno zalagao za austroslavističku koncepciju (kon)federalizma, ali je nakon proglašenja oktroja za Hrvatsku i Slavoniju u jesen 1849. prestao promicati austroslavizam usredotočujući se na otpor centralizaciji.

U dva ključna poglavlja posvećena samome listu ("Südslawische Zeitung (1849.-1852.) i njegov krug" (str. 49.-144.) i "Südslawische Zeitung o glavnim problemima vremena", (str. 145.-197.)) V. Švoger utvrdila je da je riječ o kvalitetnim modernim novinama koje su se zalagale za (kon)federalnu i ustavnu habsburšku monarhiju, za slobodu i prava naroda s naglašenom hrvatskom i slavenskom komponentom, za temeljne građanske slobode i vjersku ravnopravnost. Urednik Josip Praus nije krio naglašenu tendencioznost svojih novina, a opredijelio se za njemački jezik upravo zato kako bi program *Südslawische Zeitung* mogao doprijeti do što većeg kruga čitatelja i izvan Hrvatske. Uredništvo lista bilo je vrlo dobro obaviješteno o događajima u Monarhiji i Europi, pa je primjerice, u 1849. godini kao izvore koristilo čak 85 stranih novina, ponajviše austrijskih, slovenskih, vojvođanskih, čeških, njemačkih i francuskih ali i engleskih, talijanskih, turskih, slovačkih i poljskih. Raspon tema uvodnih članaka bio je širok, od nacionalno-političke, pravosudne, upravne, školske, gospodarske, medicinske pa čak i do ekološke problematike, a od 1850., nakon prestanka izlaženja ljubljanskog lista *Slovenija*, u uvodnicima *Südslawische Zeitung* vrlo su česti dopisi iz Slovenije. Od 1850. zbog općih nepovoljnih prilika u Monarhiji, političke teme su sve manje zastupljene, a od 1851. zbog sudskog procesa protiv urednika Prausa više zapravo i nema problemskih članaka. Nadalje, autorica je nastojala analizirati i krug oko samoga lista, dakle njegove suradnike, pa i čitatelje, dajući podatke i o njihovoj socijalnoj strukturi, dakako u mjeri u kojoj su joj to izvori dopuštali. Kako za takav pristup nije imala uvijek dovoljno podataka u samome izvoru, služila se dodatnim metodama, posebice poredbenom. Autorica je upravo u tom dijelu rada imala zahtjevan zadatak, jer kako je to bilo uobičajeno u tadašnjem tisku članci su ili nepotpisani ili potpisani šiframa. Procijenivši krug suradnika na 150-200, V. Švoger identificirala je njih 15 i analizirala njihove članke. Posrijedi su liberalni narodnjaci, hrvatske i slavenske orijentacije, poglavito iz srednjega, građanskog sloja. Iste nacionalno-političke orijentacije bila je i jezgra čitateljstva toga lista, mahom obrazovana elita građanstva, plemstva, svećenstva, činovništva i časništva. Domet lista buhvaćao je ponajprije Bansku Hrvatsku, Vojnu krajinu, Sloveniju, Vojvodinu, bečko središte, Češku, te u manjoj mjeri Dalmaciju, Istru, možda i Bosnu, te Slovačku i Poljsku. List se čitao u krugu pariških slavista, te u uredništvima pojedinih novina u Francuskoj i Njemačkoj. U hrvatskim relacijama je *Südslawische Zeitung* izvršio znatan utjecaj na javno mnijenje u urbanim sredinama. Autorica također podrobno prikazuje kako su vlasti pomno pratile taj oporbeni list te su na kraju pokrenule postupak protiv urednika Prausa i obustavile izlaženje *Südslawische Zeitung*.

Vlasta Švoger podrobno je prikazala tehničke značajke, program, domet i utjecaj lista, krug suradnika i njihovu socijalnu strukturu, odnos službene politike prema njemu te analizirala stajališta lista prema dvama ključnim onodobnim političkim pitanjima: ustavnosti i parlamentarizmu te potrebi preustroja Habsbuške monarhije na (kon)federativnom načelu. Stoga nema dvojbe da je V. Švoger uspjela ostvariti svoj istraživački cilj - raščlambu *Südslawische Zeitung* kao javnog medija u njegovu

totalitetu, dakle njegove informacijske, političke i komunikacijske uloge te uloge u oblikovanju javnoga mnijenja.

Na kraju treba dodati kako je autorica u uvodu (str. 9.-16.) navela izvore i literaturu, te što je osobito pohvalno, obrazložila metodologiju svog istraživanja. Knjiga je osim kazalom imena te popisom izvora i literature, opremljena i dodacima (4 dokumenta te izabrani članci iz *Südslawische Zeitung*).

Iskra IVELJIĆ

Ivo PERIĆ, *Stjepan Radić 1871.-1928.*, Dom i Svijet, Zagreb 2003., 438 str.

U izdanju nakladničke kuće „Dom i Svijet” izašle su ove 2003. godine dvije knjige o Stjepanu Radiću, knjiga dr. Bosiljke Janjatović *Stjepan Radić: progoni, zatvori, suđenja, ubojstvo (1889.-1928.)* i dr. Ive Perića *Stjepan Radić 1871.-1928.*, koja je izašla godinu dana nakon izlaženja knjige istoga autora *Antun Radić 1868.-1919. Etnograf, književnik, političar*, u nakladi iste izdavačke kuće.

Knjiga dr. Ive Perića biografsko je djelo u kojem autor prati životni put Stjepana Radića i njegovao političko djelovanje od njegova rođenja 1871. godine do smrti 1928. godine, kao posljedice ranjavanja u beogradskoj Narodnoj skupštini. Stoga je autor knjigu podijelio na tri djela u kojima prati životni put, razvoj političke misli i političko djelovanje Stjepana Radića. Prvi dio knjige posvećen je razdoblju od 1871. do 1899. godine, razdoblju Radićeva djetinjstva, školovanja, studija i političkog sazrijevanja. U drugome dijelu knjige autor piše o Radićevu literarnom radu, političkoj aktivnosti i razvoju u afirmiranog političara i hrvatskog seljačkog vođu u posljednjih dvadeset godina postojanja Austro-Ugarske Monarhije, razdoblju od 1899. do 1918. godine. Posljednji, treći dio obuhvaća Radićevu desetogodišnju političku djelatnost u Kraljevstvu/Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, od njezina nastanka 1918. godine do Radićeve smrti 1928. godine.

Pišući ovu biografsku knjigu o Stjepanu Radiću autor se koristio radićevom memoarskom građom, memoarskom građom osoba bliskih Stjepanu Radiću i njegovih političkih suradnika, radićevom korespondencijom, političkim govorima i novinskim člancima koje je Radić pisao za razne domaće i strane novine, a uz ovu građu autor je također koristio arhivske materijale i postojeću literaturu o životu i političkom djelovanju Stjepana Radića. U pojedinim poglavljima knjige autor često donosi popis naslova novinskih članaka koje je Radić napisao u pojedinim razdobljima svoga života i političkog djelovanja. Citate i pojedine dijelove iz Radićevih političkih govora, a ponekad i cijele govore, autor najčešće donosi u onim dijelovima knjige u kojima prati razvoj radićeve političke misli i nastanak političkih ideja, te kada piše o njegovu političkom djelovanju.

Na početku knjige u „Uvodnim napomenama” autor se osvrnuo na proučavanje Stjepana Radića i njegove političke djelatnosti, političkih ideja i političke baštine u hrvatskoj historiografiji te na dosad napisana biografska djela o Stjepanu Radiću.

Prvi dio knjige, koji je posvećen razdoblju Radićeva života od 1871. do 1899. godine, autor je podijelio na tri poglavlja.

Prvo poglavlje „Djetinjstvo u rodnom zavičaju” bavi se radićevim djetinjstvom u rodnom selu Trebarjevu Desnom, gdje se rodio 11. lipnja 1871. godine u seljačkoj obi-